

מהוללות, מקוללות ורציונליות: השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על יחסי ישראל־אירופה

המאמר בוחן את השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על יחסי ישראל־אירופה, תוך התמקדות בתפיסות ובעמדות בדעת הקהל, במפלגות קיצון ובממשלות, וטוען כי השיח באירופה על אודות טבח השבעה באוקטובר והמלחמה בעזה יושב על השסע הטראנס־לאומי ביבשת, בין הימין הלאומני האנטי־אסלאמי לשמאל הפרוגרסיבי והמוסלמי. הטבח והמלחמה עברו פוליטיזציה. הם עוררו רגשות עזים, הקצינו נרטיבים ועמדות, ותרמו למוביליזציה של מצביעים לקצוות של שסע זה. כדי לתאר את הממד הרגשי העמוס והמורכב מבחינה היסטורית של יחס היהודים לאירופה משתמש המאמר בצמד דימויים מהספרות: אירופה המהוללת ואירופה המקוללת, וטוען שעם עליית השסע הטראנס־לאומי שאימצו המפלגות החדשות באירופה, דימויה של ישראל בשני קצות השסע נע גם הוא בין שני קטבים אלו: ישראל המהוללת וישראל המקוללת. עם זאת, עד כה, רוב ממשלות אירופה, מתוך שיקולים ואינטרסים גיאואסטרטגיים רציונליים, נקטו עמדה מאוזנת יחסית, המשלבת תמיכה בביטחון ישראל לצד ביקורת על אופן ניהול המלחמה בעזה. המאמר יעמוד על הפערים הללו בתוך מדינות באירופה ובין לבין ישראל.

מילות מפתח: אירופה, האיחוד האירופי, ישראל, מלחמת "חרבות ברזל", מוביליזציה, פוליטיזציה, שסע, קיטוב

מבוא

התגובה הציבורית באירופה לטבח שבעה באוקטובר הייתה זעזוע, והפגינה אמפתיה וסולידריות עם ישראל. מלחמת "חרבות ברזל" ותוצאותיה ההרסניות בעזה הִטו את הזעזוע הציבורי באירופה כנגד ישראל, והאמפתיה הפכה לביקורת חריפה עליה. אומנם הטבח והמלחמה הביאו את הטלטלה ביחסי ישראל־אירופה לכדי עוצמות חדשות, אך דפוס התנודתיות הזה מוכר מסבכי ההסלמות והמבצעים הקודמים מול חמאס ברצועת עזה: ראשית תמיכה בישראל, ולאחר שהמתקפה הצבאית של ישראל גובה מחיר כבד מהצד הפלסטיני – עלייה בביקורת על ישראל. טלטלה זו התרחשה גם ביחסים ברמת

הממשלות, ובעיקר בדעת הקהל. אולם דווקא במלחמה הגדולה וההרסנית מכולן בעזה, התגובה הביקורתית מצד רוב הממשלות באירופה לא הרחיקה לכת, והיא ניסתה לאזן בין תמיכה בזכות ישראל להגן על עצמה לבין גינוי וביקורת על האופן שבו בוחרת ישראל לפעול ברצועת עזה. מקצת היחסים של ישראל עם הממשלות שתומכות בה בריש גלי, דוגמת הונגריה וצ'כיה, אף התהדקו, ואילו היחסים עם רוב הממשלות שמבקרות אותה נותרו איתנים (נכון לזמן כתיבת המאמר, אפריל 2025). עם מדינות בודדות, כגון אירלנד וספרד, ניזוקו היחסים משמעותית ודרגתם הונמכה.¹ השינוי בא לביטוי בהקצנת השיח ברמת המפלגות, והשיח הפוליטי הנלווה לרמה זו. החידוש הוא גם בהקצנת השיח בשמאל הקיצוני, ובהבאתו למקומות השוללים את זכות מדינת ישראל להתקיים (שחרור פלסטין מן הנהר עד לים), ובייחוד בתמיכה הבאה מהימין הקיצוני באירופה, שעומד לצד ישראל. שני הצדדים הגבירו את השימוש האינסטרומנטלי שהם עושים בטבח שבעה באוקטובר לצורכיהם הפוליטיים הפרו-מוסלמיים והאנטי-מוסלמיים. החידוש בא לביטוי גם במעבר מאירופה שרוב רובה מגנה את ישראל, לאירופה ששורר בה מאזן בין אלו המגנים את ישראל לאלו התומכים בה בריש גלי, ובחיבוק ההדדי בין ממשלת ישראל הימנית-קיצונית הנוכחית לבין מפלגות הימין הקיצוני באירופה. המאמר יבדוק כיצד הצידים הפוליטיים בישראל ובאירופה מתכתבים זה עם זה ברמת הממשלות ובדעת הקהל בתקופה שמתחילת המלחמה עד סוף שנת 2024.

שבעה באוקטובר הוא היום שנרצחו בו הכי הרבה ישראלים מאז השואה, ומלחמת "חרבות ברזל" היא זו שבה נהרגו הכי הרבה פלסטינים. זו המלחמה הארוכה בתולדות ישראל. היא התנהלה מול הכי הרבה חזיתות, והביאה להרס פיזי הגבוה מזה שנגרם בכל מלחמות ישראל. בהתקפת חמאס על ישראל בשבעה באוקטובר נרצחו כ-1,200 ישראלים ונחטפו 251. מספר המתים הכולל בישראל מאז פרוץ המלחמה, נכון לסוף 2024, הוא מעל 1,800 איש, מהם יותר מ-850 חיילים, ומספר הפצועים מעל 5,700 (צה"ל, 2025). אומדן המתים ברצועת עזה עבר את ה-50 אלף, וישנם 113 אלף פצועים, 1.9 מיליון עקורים, והרס של כ-70 אחוזים מהמבנים ברצועה (OCHA, 2025).

המלחמה הציתה מאבק על עובדות ונרטיבים, על החלטות ועל צעדים בעד ונגד ישראל ברחבי העולם, ובאירופה בפרט. מאבק נרטיבים זה יושב על השסע הטראנס-לאומי באירופה, בין ימין קיצוני שמרני לאומני, המתנגד לאסלאם, לבין השמאל הקיצוני, שבו ציבור פרוגרסיבי ומצביעים מוסלמים רבים המאמינים ברכי-תרבותיות ובאנטי-קולוניאליזם. ציבורים אלו נוטים לראות את ישראל כמהוללת וכמקוללת (בהתאמה). המאמר יתמקד בסקירת דעת הקהל באירופה, וידגים כמה מניסיונותיהם של כוחות פוליטיים באירופה מהימין ומהשמאל לשימוש במלחמת "חרבות ברזל" למוביליזציה. זהו מחקר ראשוני, הנערך כאשר מושא המחקר מצוי עדיין בעין הסערה, והמלחמה בעזה נמשכת (אפריל 2025).

הכתיבה האקדמית המנסה לנתח את השלכות המלחמה על יחסי ישראל-אירופה עדיין מעטה, ובעיצומה. שיאון-צדקיהו וברמנט (2024) סקרו את תגובת האיחוד האירופי ואירופה למלחמה. הם התמקדו בניתוח האיחוד האירופי כשחקן מדיני, והראו כי ריבוי הקולות מונע ממנו להיות "שחקן", וכי רוב תפקידו מתמצה בהיותו "שלמן" (payer, not player). עם זאת, מספר החלטות של האיחוד האירופי מצביעות על נכונותו למלא תפקיד פעיל בפתרון הסכסוך. גם במכוני מחקר הכתיבה בנושא אינה רבה (ראו למשל Yahya et al., 2023; Konečný, 2024; Gal & Sion-Tzidkiyahu, 2024; Sion-Tzidkiyahu, 2024). לכן המאמר מבוסס ברובו על מעקב וניתוח שוטף שנעשה לאורך המלחמה לגבי הצהרות ראשי ממשלות ושרי חוץ של המדינות באירופה ושל ראשי מוסדות האיחוד האירופי, וכן על קריאת מאמרי דעה וניתוח, ועל דיווחי כלי תקשורת שונים בנושא.² פרט לכך, הכתיבה מסתמכת על 16 ראיונות חצי-מובנים שנערכו עם מומחים ועם דיפלומטים בתחום יחסי ישראל-אירופה משני הצדדים בחודשים יולי-ספטמבר ודצמבר 2024.³ השאלות בראיונות עסקו בהשלכות המלחמה על יחסי ישראל-אירופה ברמת הממשלות ודעת הקהל. מאמר זה נכתב בעת שישראל חזרה ללחימה אחרי הפסקת האש השנייה, כאשר הכדורים עדיין שורקים והפצצות מוטלות. ניתוח השלכות המלחמה על יחסי ישראל-אירופה מתייחס לתקופה שבין שבעה באוקטובר 2023 לאפריל 2025. יהיה מקום לשוב ולבחון את מסקנותיו כשתסתיים המלחמה.

שני צירים מרכזיים מסבירים את השפעת המלחמה על יחסי ישראל-אירופה: רגשות/נורמות ואינטרסים. ניתן לחלק זאת גם ליחסים הרשמיים, הפורמליים, שבין ממשלה לממשלה, וליחסים הלא-רשמיים בין סקטורים עסקיים, התקשורת, החברה האזרחית ודעת הקהל. לצורך ניתוחם עושה מאמר זה שימוש בשתי מסגרות קונספטואליות. האחת היא השסע הטראנס-לאומי העולה בפוליטיקה האירופית בעשורים האחרונים (Hooghe & Marks, 2002; 2009; 2018; 2022; Marks & Hooche, 2021). האחרת היא מסגור תפיסת היהודים את אירופה כ"מהוללת ומקוללת" (שביט וריינהרץ, 2006). במקום מסגור חד-צדדי של יחס היהודים כלפי אירופה, המסגור הזה יוחל דו-צדדי – גם על היחס של אירופה לישראל.⁴

חלקו הראשון של המאמר יבהיר את המושגים המרכזיים ואת חשיבות אירופה לישראל. בחלקו השני תיפרס המסגרת הקונספטואלית: אירופה המהוללת והמקוללת והשסע הטראנס-לאומי. מוקד המאמר ינתח את הרגשות באירופה ובישראל זו כלפי זו, רגשות שהוצאו והוקצנו כתוצאה מהשבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל", תוך שימוש בסקרי דעת קהל. בשל ריבוי סקרים על עמדות באירופה בהשוואה למספר הסקרים על העמדות בישראל, יושם הדגש בניתוח על אירופה. בהמשך ינותחו האינטרסים של הממשלות באירופה כלפי ישראל, בהינתן שיקולים גיאופוליטיים. בתווך מצויות מפלגות, תוך שימת דגש על מפלגות הקיצון שאינן בממשלות, שמשתמשות ברגשות

אלו להנעת בוחרים אליהן. אין כאן הנחה כי הציבור מחליט רק על-פי רגשות/נורמות, וכי ממשלות הן שחקנים רציונליים וכי אינן מושפעות מרגשות. אולם הציבור משוחרר יותר משיקולי עלות-תועלת רציונליים בעוד הממשלות מחויבות לשקול שיקולים אלו. לסיכום, המאמר ינתח את הפערים וההתנודתיות ביחסי ישראל-אירופה ואת השלכות המלחמה על היחסים.

במאמר ייעשה שימוש במושג "ישראל" באופן מכליל, על אף שהחברה בישראל רחוקה מלהיות מקשה אחת, וישנו פער ניכר בין ממשלת הימין הקיצונית לבין ציבורים גדולים בחברה הישראלית, פער שהמהפכה המשפטית הגבירה וטבח השבעה באוקטובר החריף. במושג "אירופה" כוונתי למדינות האיחוד האירופי ולשותפותיהן הנורמטיביות ביבשת, בראשן בריטניה ונורבגיה (להבדיל מרוסיה ובלארוס שאינן נכללות בניתוח). גם אירופה רחוקה מלהיות שחקן אחיד בהקשר למלחמת "חרבות ברזל". להבדיל מהעמדה החזקה והאחידה ברובה של אירופה מול רוסיה, החל מפלישתה לאוקראינה ב-2022, הרי שמלחמת "חרבות ברזל" גרמה לריבוי קולות קפואני (מתנגש, צורם) בשלוש רמות הממשל באיחוד האירופי: בתוך כל מדינה, בין המדינות (הממשלות) ובין המוסדות באיחוד האירופי (שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024: 64-67; Yahya, 2024; Konečný, 2024). על אף הקונצנזוס העקרוני באירופה על תמיכה בפתרון שתי המדינות, המעוגן בהחלטות עבר וכן בהצהרות מאז השבעה באוקטובר, אין הסכמה על הפרטים אם וכיצד להניע את ישראל ליעד זה. המחלוקות נסובות בעיקר על התזמון, הדרך, אמצעי הלחץ שיש להפעיל על הצדדים ומידתם.

מדוע להתמקד באירופה? אירופה חשובה לישראל כחלק מהמחנה הערכי-מדיני הליברל-דמוקרטי שאליו היא (עדיין) משתייכת, כמו גם לתמורות הפופוליסטיות העוברות עליו, וכחלק מהמחנה הגיאוגרפי-אסטרטגי. מבחינה כלכלית, אירופה היא שותפת הסחר הראשית של ישראל (30 אחוזים מסך היצוא הישראלי ו-28 אחוזים מסך היבוא) (מינהל סחר חוץ, 2024). האיחוד האירופי הוא גם השותף הראשי של ישראל בשורת מסגרות שיתופי פעולה, כגון תוכנית המחקר והחדשנות "הורייזון אירופה", המהווה רבע מהפעילות המחקרית שמבצעת ישראל, או תוכנית "ארסמוס" לחילופי סטודנטים וסגל (שיאון-צדקיהו, 2021א). רוב תנועת האנשים אל ישראל וממנה נעשית דרך האוויר, וכ-70 אחוזים מהטיסות הנכנסות והיוצאות הן לאירופה או ממנה (שיאון-צדקיהו, 2021ב). מבחינה ביטחונית, כ-30 אחוזים מהיבוא הביטחוני של ישראל בשנת 2023 נרכש מגרמניה (השאר היה מארצות הברית). נוסף על כך, לראשונה השתתפו בריטניה וצרפת בהגנה אופרטיבית על ישראל בעת ירי הטילים והכטב"מים מאיראן באפריל ובאוקטובר 2024. לאירופה מעמד וחשיבות בין-לאומיים מבחינה מדינית, דיפלומטית וכלכלית. אומנם ארצות הברית היא בעלת הברית והשותפה הביטחונית והמדינית הראשית של ישראל, אך לצידה אירופה היא ה"עורף" (hinterland) הכלכלי, האסטרטגי, ובמידה

לא מבוטלת גם העורף המדיני שלה. לדעת הקהל באירופה יכולות להיות השלכות על ההזדמנויות והסיכונים ועל נכונות הממשלות להעלות או להוריד את דרג היחסים עם ישראל. כיום לא רק ששיח החרמות על ישראל חוזר לקדמת הבמה הפוליטית, אלא אף ישנם ציבורים באירופה שבזעקתם "מן הנהר ועד לים" מתנגדים לזכות מדינת ישראל להתקיים. חשיבות היחסים מחייבת את בחינת השלכות המלחמה עליהם. החלק הבא יפרוס את המסגרת הקונספטואלית והתיאורטית לבחינת השלכות המלחמה על יחסי ישראל-אירופה, ויסקור בקצרה את היסטוריית היחסים.

שתי מסגרות קונספטואליות ותיאוריות

חלק זה יסקור את המסגרת הקונספטואלית של "אירופה המהוללת והמקוללת" (שביט וריינהרץ, 2006), ויחיל אותה על ישראל כמהוללת ומקוללת בעיני אירופה. מלבד זאת תיסקר התיאוריה על אודות השסע הטראנס-לאומי כפיתוח של תיאוריית השסעים הפוליטית. עוד יבחן המאמר את השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על דעת הקהל באירופה, כולל פוליטיזציה ומוביליזציה בה, ועל דעת הקהל בישראל.

המהוללות והמקוללות

רעיון הציונות והקמת מדינת ישראל נולדו באירופה, וממנה הגיעה הנהגת המדינה בראשית דרכה, טרם הקמתה ואחרי כן. לכן אין זה מפליא שאירופה הייתה מודל ומושא להשוואה עבור מדינת ישראל, גם כשזו הוקמה בלב המזרח התיכון. שביט וריינהרץ (2006) מגדירים את אירופה כישות, אידיאה וגורם פוליטי, המהווים "אֶמֶת מידה שלפיה 'האחרים' נשפטים ושופטים את עצמם". אירופה היא גם "בחוץ" – כמרחב גיאוגרפי-פוליטי, וגם "בפנים" – כמושא תרבותי, ערכי ונורמטיבי. השיח מול אירופה תרם להגדרת אופייה, זהותה ועתידה המדיני והתרבותי של ישראל (שם, עמ' 11-12). יחס אירופה ליהודים קבע את יחס היהודים אליה, והוא מאופיין במורכבות ובשנויות. מצד אחד, משיכה, הערצה ואהבה לקדמה האנושית, לנכסי הרוח ולתרבות הפכו את אירופה למהוללת, ומנגד, אירופה היא מקום ארור ומקולל של אנטישמיות ושל השמדת יהודים. יחסם של היהודים כלפי אירופה נע בין סגידה לדחייה. מאמר זה יטען שבעשורים האחרונים גם הדימוי של ישראל באירופה נע בין "מהוללת" ל"מקוללת".

על אף שמדינת ישראל קמה מתוך שותפות ערכים ונורמות עם מדינות מערב אירופה הליברל-דמוקרטיות, הלקחים שהופקו באירופה ובישראל ממלחמת העולם השנייה ומהשוואה היו הפוכים. הלקח הגרמני וה(מערב) אירופי משתי מלחמות העולם היה "לעולם לא עוד מלחמה" (Dachs, 2024b). הוא התבטא, בין היתר, בהקמת הקהילה האירופית

(לימים האיחוד האירופי): בניית מערכת מוסדית על-לאומית ויצירת תלות-גומלין הולכת וגוברת בין המדינות, כדי שלא יוכלו ולא ירצו להילחם זו בזו. הלקח בישראל היה "לעולם לא עוד שואה" (Klar et al., 2013). מאז הקמתה חיה ישראל על חרבה, ושוקדת על בנייה ותחזוק של "קיר הברזל" כנגד אויביה (שבתאי, 2010). ישראל של 1948 נתפסה באירופה כדוד שניצח את גוליית, והשמאל באירופה הילל אותה כמדינה סוציאליסטית שהקימה את הקיבוץ. אולם מ-1967 הופכת ישראל בהדרגה למקוללת בעיני השמאל באירופה, שרואה בה את גוליית, הכובש והמדכא את העם הפלסטיני. כיבוש ישראל את השטחים תדלק את שאיפות התנועה הלאומית הפלסטינית להגדרה עצמית ולהקמת מדינה, והביא להתנגדות אלימה נגד ישראל. ממלחמת יום כיפור ומשבר הנפט בשנת 1973 הושפעה מדיניות אירופה כלפי ישראל מעמדת מדינות ערב הלעומתית, והשפעה זו הובילה לעצירת פיתוח היחסים איתה. סיום המלחמה הקרה חיזק את העמדה הנורמטיבית האירופית נגד מלחמה וכיבוש ובעד פתרון סכסוכים ושלום. על רקע זה החזיר תהליך אוסלו לזמן קצר את ישראל לעמדת המהוללת. הוא אפשר לה לשרג את יחסיה עם האיחוד האירופי ולחתום על הסכם האסוציאציה שאותו ביקשה מאז שנות ה-50 של המאה הקודמת (Harpaz & Heiman, 2016). עמדת ישראל לגבי אירופה הושפעה בעבר מהעמדה הפוליטית: הימין הדגיש את אירופה האנטישמית, המקוללת, והשמאל את אירופה הנורמטיבית, שומרת השלום המהוללת, כשרוב הציבור בישראל משתייך למרכז פרגמטי, הרואה באיחוד האירופי שוק או מרחב תיירותי גדול, ומתעניין בקידום יחסי הסחר ושיתופי הפעולה (Harpaz & Shamis, 2010). אם כן, יחסי ישראל-אירופה, כחלק מיחסי היהודים ואירופה, וכן כצלע האירופית בסכסוך הישראלי-פלסטיני, הם יחסים מורכבים ורגישים (שיאון-צדקיהו, 2021g; אסבורג וגורן, 2020; Harpaz & Shamis, 2010; Pardo & Peters, 2010). לאחר השבעה באוקטובר נראה שגם בקרב הרוב הפרגמטי בישראל המגמה היא פנייה לרגשות ביקורתיים, ותפיסת האיחוד האירופי יותר יריב מאשר ידיד של ישראל, ותפיסת אירופה כמדגרה לאנטישמיות ישנה, ובעיקר חדשה. זאת לצד ריאלי-פוליטיק (real politic) – רציונליות המונעת על-ידי אינטרסים – הבנת חשיבותן העולה של גרמניה, בריטניה וצרפת עבור ישראל (ראו סקר מיתווים למטה).

לתיאור הזה חשוב להוסיף את ההקשר העכשווי: מלחמת רוסיה-אוקראינה שינתה את אירופה והטתה את הדגש בה מהפן הנורמטיבי לריאלי-פוליטיק ול"שפת הכוח". לאחר הסכם השלום עם מצרים ב-1979, והסכם השלום עם ירדן ב-1994, האיום הביטחוני הראשי על ישראל הגיע מאיראן ומגורמי טרור תחת חסותה, בהם חזבאללה בלבנון וחמאס בעזה. פריסת החסות האיראנית על המאבק הפלסטיני הפכה את מלחמת "חרבות ברזל" למערכה בשבע חזיתות.⁵ אספקת כטב"מים וטילים איראניים לרוסיה מקשרת בין שתי המלחמות, ומחזקת את השתייכותן של ישראל ואירופה לאותו צד של המתרס הגיאו-

אסטרטגי העולמי. אולם גישת הריאל-פוליטיק יוצרת בעיות לממשלות אירופה. מצד אחד, עמדת ריאל-פוליטיק זו מכירה בישראל כנכס מודיעיני וביטחוני-צבאי, וכדי לשמר את היחסים גם מרככת את הביקורת הנורמטיבית על התוצאות ההרסניות של מלחמת "חרבות ברזל" בעזה. מן הצד האחר, ריכוך הביקורת מצד אירופה בנוגע לטענות כלפי ישראל בדבר הפרת המשפט הבין-לאומי והמשפט הבין-לאומי ההומניטרי מעמידות את הממשלות בבעיה כשהן מתעקשות (ובצדק) על קיומן כלפי רוסיה במלחמתה באוקראינה. ציבורים באירופה וממשלות ב"דרום הגלובלי" מצביעים על הסטנדרט הכפול האירופי, שמתבטא בביקורת פחות חדה ביחס לישראל, וגבוהה כלפי רוסיה, ובהיעדר סנקציות על ישראל למול 15 חבילות סנקציות על רוסיה.⁶ ואילו ממשלת ישראל מאשימה את אירופה בסטנדרט גבוה יותר כלפיה מאשר כלפי אופן התנהלותן של מדינות אירופה עצמן בשדה הקרב במוסול, עיראק, ובמקומות אחרים במזרח התיכון.

השסע הטראנס-לאומי

שסע הוא מחלוקת חברתית עמידה לאורך זמן, שמבנה את הסכסוך הפוליטי בחברה. תיאוריית השסעים פותחה על-ידי ליפסט ורוקאן (Lipset & Rokkan), והסבירה את החלוקה החברתית והפוליטית, שמקורה במחלוקות וסכסוכים היסטוריים בין דת למדינה ובין הון לעבודה. חלוקה זו עיצבה את המערכות המפלגתיות ואת ההשתייכות הפוליטית בין ימין לשמאל כלכלי-חברתי. תיאוריית השסע הטראנס-לאומי פותחה בשני העשורים האחרונים על-ידי הוכה ומרקס (Hooghe & Marks, 2002; 2009; 2018; 2021). השניים טוענים שכוח ההסבר של שסע הימין-שמאל הכלכלי-חברתי ירד, ומציעים להוסיף לו את השסע התרבותי-זהותי הטראנס-לאומי, כזה שמצליח להסביר את עליית המערכת הפוליטית המפלגתית החדשה באירופה.

השסע הטראנס-לאומי נגרם מ"חירור" גבולות, סמכות ואוטונומיית מדינת הריבון על-ידי גלובליזציה, ובייחוד על-ידי תהליך האינטגרציה האירופית. זהו שסע חדש, שמתאר את המתח בין קהילות בעלות זהות וערכים ירוקים, אלטרנטיביים, וליברטניים (פרוגרסיביים), המכונות GAL (Green, Alternative, Libertarian), לבין קהילות שזהותן שמרנית-מסורתית לאומית, המתעדרפות ריבונות לאומית, ערכים מסורתיים, סדר חברתי והומוגניות תרבותית, והן נוטות לאוטוריטריות, המכונות TAN (Traditionalist, Authoritarian, Nationalist). צד ה-GAL מאופיין ברכי-תרבותיות, ומצביעים לו גם מוסלמים שאינם חולקים בהכרח ערכים אלו, אך מעוניינים ביחס סובלני לדתם ולאורח חייהם. צד ה-TAN מאופיין בהתנגדות לגלובליזציה ולאינטגרציה אירופית, להגירה ולאסלאם. צד זה מעוניין לשמור על מדינות ריבון בעלות זהות אירופית-נוצרית "לבנה". שסע זה תופס את פוליטיקת הזהויות, שהפכה לגורם מקטב מרכזי בשיח הפוליטי של

דמוקרטיות מערביות רבות. מאז פרשת סלמן רושדי בסוף שנות ה-80 של המאה הקודמת, וביתר שאת מאז משבר ההגירה לאירופה ב-2015, מפלגות ימין קיצוני באירופה הלכו וגדלו. רבות מהן מנסות להתנקות מעברן האנטישמי ולפתח קשרים עם ישראל (הורביץ, 2017). הן עברו לראות בישראל מודל למדינת לאום חזקה, שעצרה הגירה לא רצויה ונאבקה בהצלחה בגורמי טרור, חלקם מהאסלאם הרדיקלי. לעומתן, מפלגות שמאל קיצוני באירופה גינו את ישראל על הכיבוש, על הפרת זכויות אדם ועל המיליטריזם. כחלק מהשיח הפוסט-קולוניאליסטי, יש בהן גורמים שמערערים כיום על זכות ישראל להתקיים.

אין ספרות המיישמת את תיאוריית השסע הטראנס-לאומי למקרי מדיניות חוץ וביטחון. ישנם מחקרים על סוגיית ההגירה, שקושרים בין גורמי חוץ למדיניות פנים הנעה על גבי השסע ולמדיניות חוץ המגיבה לשסע (Hooghe & Marks, 2018; Lancaster, 2022; Jackson & Jolly, 2021). מאמר זה מוצא שתיאוריית השסע הטראנס-לאומי מועילה לבחינת תגובת ציבורים ומפלגות באירופה כלפי ישראל ולחקר יחסי ישראל-אירופה בכלל, ולהשלכות שבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל" על יחסים אלו, בפרט.

שסע GAL-TAN הזהותי-תרבותי מזקק את מוקד היריבות בין מפלגות המתחרות בקצות הקשת הפוליטית, ואת פוטנציאל הפוליטיזציה, הפולריזציה והמוביליזציה של בוחרים אליהן. מפלגות בקצות שסע זה מזהות ובוחרות נושאים לפוליטיזציה. מדובר בנושאים שניתן להופכם לבעלי אופי פוליטי, המושפעים מהשקפות או ממאבקים פוליטיים, ומשמשים כלי לקידום מטרות פוליטיות על-ידי מדיניות או רטוריקה, ובכך תורמים לשיח ציבורי ער, שמחריף מחלוקות (פולריזציה) ותורם לחלוקה הזהותית-תרבותית הקשורה לערכים, דת וסגנון חיים. מלחמת "חרבות ברזל" הפכה מושא לפוליטיזציה באירופה, ותרמה לפולריזציה (קיטוב) בין מפלגות GAL-TAN: תהליך שבו קבוצה פוליטית מתפצלת לשני מחנות מנוגדים או קצוות אידיאולוגיים, תוך הגברת המתח, הניכור והפערים ביניהם, ומקשה עוד יותר על הגעה לעמק השווה או להסכמות. עמדות של הקבוצות השונות הופכות למנוגדות באופן קיצוני, לעיתים קרובות ללא מרחב משותף. לצד הפוליטיזציה והפולריזציה היו ניסיונות מוביליזציה: גיוס תומכים להשפעה על השיח הפוליטי באמצעות הפגנות, קידום אג'נדה פוליטית ועידוד להצבעה בבחירות למפלגות בעלות אג'נדה מסוימת. החלק הבא, העוסק ברגשות, ינתח את תגובת הציבורים באירופה ובישראל זה כלפי זה לפי תיאוריית השסע הטראנס-לאומי, בעקבות השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל".

רגשות ואינטרסים

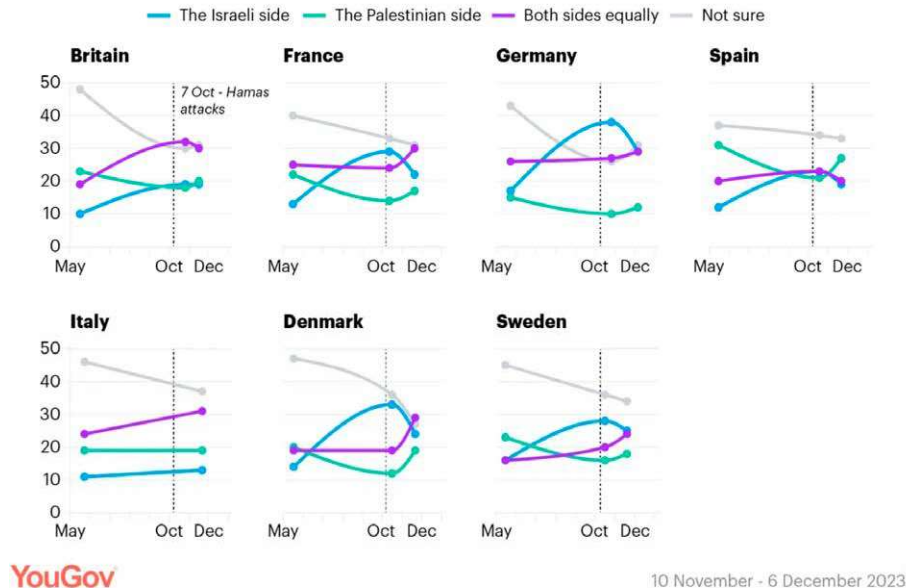
רגשות

אירופה וישראל עברו מנעד רגשות זו כלפי זו מאז השבעה באוקטובר. חלק זה יסקור את המגמות העולות מסקרי דעת קהל בשני הצדדים. הרגשות באירופה לגבי השבעה באוקטובר והמלחמה בעזה הובעו גם על-ידי הפגנות, קריאה לחרמות נגד ישראל והפיכת המלחמה לנושא מרכזי בבחירות בחלק מהמדינות באירופה. הניתוח בחלק זה יראה כיצד מלחמת עזה "מתלבשת" על השסע הטראנס-לאומי האירופי במאבק בין מפלגות GAL ל-TAN, והופכת את היחסים בקרב הציבורים לתמונת ראי של מהוללות ומקוללות. השבעה באוקטובר הכה בהלם ובזעזוע את הממשלות ואת רוב הציבור באירופה. האמפתיה והסולידריות עם ישראל היו חזקות, עמוקות וניכרות. ממשלות וארגונים אימצו הצהרות שהביעו תמיכה איתנה בישראל וגינוי נחרץ של חמאס. התמיכה התבטאה גם בשטף ביקורים של ראשי מדינות, שרי חוץ וביטחון אירופים בישראל. אלה הגיעו ליישובי עוטף עזה החרבים, ועמדו לצד ראשי המדינה בישראל כשהם תומכים בזכות ישראל להגן על עצמה. כהמחשה, ראוי לציין את החלטת הפרלמנט האירופי, שעד לאחרונה נחשב זירה קשה וביקורתית מאוד לישראל: נוסף לגינוי הטבח בלשון חריפה, החלטתו מ-19 באוקטובר 2023 אף קראה לחיסול חמאס. 500 מ-705 חברי הפרלמנט הצביעו בעדה, ורק 21 הצביעו נגד. מחוץ לפרלמנט האירופי התקיימו טקס ודקת דומיה לזכר קורבנות השבעה באוקטובר בנוכחות ראשי מוסדות האיחוד האירופי ושגריר ישראל. כגודל הזוועה כך הייתה עוצמת החיבוק. ישראל קיבלה מאירופה תמיכה ואמפתיה שלא זכורות כמותן זה שנים רבות (שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024).

כך משתקף גם מסקרי דעת קהל: האהדה והסימפתיה לישראל עלו אחרי השבעה באוקטובר. אפקט זה בדעת הקהל, כפי שמראה לוח 1, החל להישחק כעבור שבועות ספורים בלבד בשל הפצצות צה"ל ברצועת עזה ותחילת הפלישה הקרקעית, אם כי בסוף דצמבר הסימפתיה לישראל עדיין נותרה גבוהה משהייתה לפני השבעה באוקטובר (YouGov, 2023). האהדה לפלסטינים ירדה בכולן (מלבד באיטליה) לאחר השבעה באוקטובר, ועלתה לקראת סוף דצמבר. גם הסימפתיה כלפי פלסטינים עלתה לקראת סוף דצמבר, אך עדיין הייתה נמוכה מזו שהייתה לפני השבעה באוקטובר (להוציא איטליה ודנמרק). המלחמה גרמה לירידה משמעותית בקרב ה"לא יודעים", כלומר רמת האדישות ירדה, ומרבית האנשים גיבשו דעה. עלייה ניכרה חלה בקרב מי שגילה אהדה לשני הצדדים – הישראלי והפלסטיני (להוציא ספרד).

לוח 1: העלייה והירידה באהדה לישראל לאחר השבעה באוקטובר

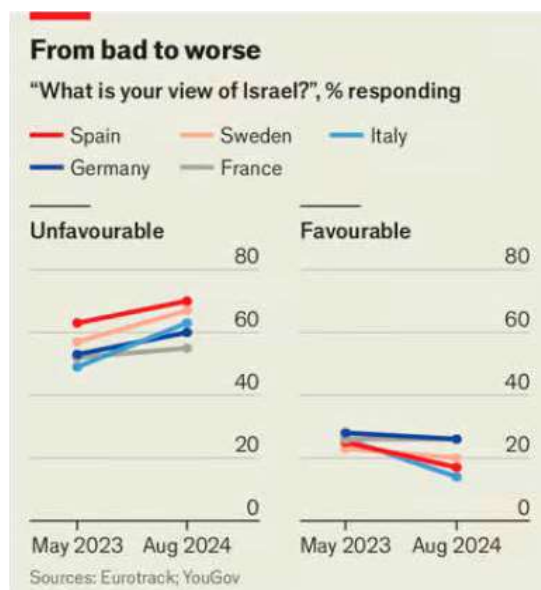
Which side in the Israeli-Palestinian conflict do you sympathise with more? %

מקור: YouGov 20 December 2023

על אף שהמגמות די דומות, גובה האהדה שונה. בגרמניה נרשמה העלייה הכי גבוהה בסימפתיה לישראל (38 אחוזים באוקטובר, וירידה ל-29 אחוזים בדצמבר). לאחריה דנמרק, צרפת ושבדיה ברמות סימפתיה בשיא של כ-28-33 אחוזים וירידה באהדה לכ-22-25 אחוזים. להבדיל, ספרד היא המדינה הכי פרו-פלסטינית מבין השבע. רק בשבועות המיידים אחרי השבעה באוקטובר נרשמה בה קצת יותר תמיכה בישראל. בסוף דצמבר חשו 27 אחוזים בה סימפתיה לצד הפלסטיני ורק 19 אחוזים לישראל. כדאי לציין שרמת הגינוי כלפי חמאס גבוהה וגורפת יותר מזו שהובעה כלפי ישראל. 70 עד 80 אחוזים מהנסקרים גינו את התקפת חמאס. לצד זאת, רוב ניכר – בין 41 ל-59 אחוזים – לא הצדיקו את תגובת ישראל, ורק 18-35 אחוזים הצדיקו אותה (YouGov, 2023).

לוח 2: הירידה באהדה לישראל עשרה חודשים לאחר השבעה באוקטובר

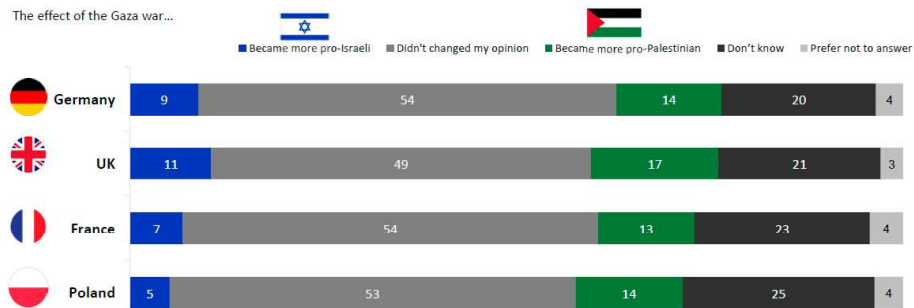

מקור: Economist, 2024

כפי שלוח 2 מראה, ככל שחלף זמן מהשבעה באוקטובר, וככל שגברו ההרג וההרס ברצועת עזה, התמיכה בישראל ירדה אל מתחת לזו שקדמה לשבעה באוקטובר (Economist, 2024; אייכנר, 2024).

סקר שנערך בפורום אירופה באוניברסיטה העברית במרץ 2024 מראה כי בארבע מדינות – גרמניה, בריטניה, צרפת ופולין – יותר נסקרים שינו את דעתם לכיוון פרו-פלסטיני (בין 13 ל-17 אחוזים) מאשר לפרו-ישראלי (בין 5 ל-11 אחוזים) בשל המלחמה. מחצית מהנשאלים לא שינו את דעתם. בצרפת נצפה שיעור העלייה המתון ביותר לכיוון הפרו-פלסטיני, והתוצאה הנמוכה ביותר בדעה שלילית על ישראל (ראו לוח 3). תוצאות אלו עולות בקנה אחד עם סקרים אחרים שמראים כי דעת הקהל בגרמניה הייתה הכי פרו-ישראלית, ואילו בספרד – הכי פרו-פלסטינית (YouGov, 2023), ובה גם השיעור הגבוה ביותר של מחזיקי דעה שלילית על ישראל מבין חמש מדינות (Economist, 2024).

לוח 3: חיזוק עמדות פרו־פלסטיניות מול פרו־ישראליות

מקור: Dachs, 2024, HU-EF Barometer 2024.

סקר שנעשה ברחבי אירופה ביולי 2024 בחן את מידת האהדה של אירופים למדינות שונות. גרמניה קיבלה 76 אחוזי אהדה, בריטניה 65 אחוזים, ארצות הברית 55, טורקיה 22, וישראל 21 בלבד. אחריה השתרכו סעודיה עם 14 אחוזי תמיכה, ולבסוף איראן עם 6 אחוזים בלבד (כאן חדשות, 2024).

המלחמה הציתה גל הפגנות ברחובות ובאוניברסיטאות ברחבי אירופה. חלקן היו בעד ישראל ורובן פרו־פלסטיניות, במקצת ההפגנות הובעה תמיכה בחמאס (שהוגדר ארגון טרור על־ידי האיחוד האירופי ב־2003), וחלקן הידרדרו להפרת הסדר הציבורי. מספר מדינות (גרמניה, צרפת, בריטניה והונגריה) אסרו או הגבילו הפגנות אלו כדי לנסות להרגיע את הרוחות, צעד שעורר ביקורת. ההפגנות בעד הפלסטינים בעזה משכו אליהן מהגרים ומיעוטים, וחיזקו בקרב חלק מהציבור את התחושות נגד הגירה ואסלאם. יש לציין כי היחס להגירה קובע חלק ניכר מסדר היום האירופי ברחובות ממדינות אירופה (ריאיונות 6, 10; Hooghe & Marks, 2018). השבעה באוקטובר והמלחמה בעזה הביאו למלחמת נרטיבים, להחרפת מתחים בקרב חברות רבות במערב ולחדירתה של מלחמת עזה לשסעים המדינתיים הפנימיים שלהן. אלו האיצו מגמות גידול של הימין הקיצוני ותחושות נגד מהגרים, והרחיבו פערים בין דעת הקהל לממשלות (Yahya et al., 2023). לצד הקצנת השיח הציבורי באירופה עלו התראות מפיגועי טרור, חלה עלייה באנטישמיות, בייחוד באנטי־ציונות ובאנטי־ישראליות, ואלו, בתורן, גרמו להמשך בתגובת השרשרת הפוליטית. קשה לבודד ולהעריך במדויק עד כמה השפיעו אירועים אלו ישירות על תוצאות בחירות. יש הסבורים כי הם הגבירו את היקף ההצבעה, בייחוד לימין הקיצוני. הדוגמה הרלוונטית ביותר היא הולנד והבחירות הכלליות בנובמבר 2023. לאחר השבעה באוקטובר חלה בסקרים נסיקה דרמטית של מפלגת החירות (PVV) הימנית קיצונית האסלאמופובית של חירט וילדרס, שהביאה להכפלת כוחה ולהפיכתה למפלגה הגדולה בפרלמנט (Gray, 2023). סביר להניח שהקשר אינו ישיר, אלא תגובה להפגנות הפרו־

פלסטיניות ברחובות רוטרדם ואמסטרדם, ולהתעוררות השיח בדבר התנגדות כללית בקרב מצביעים רבים להגירה ולמתן מקלט – הנושא הרביעי שהטריד את המצביעים ערב הבחירות (van Holsteyn & Irwin, 2024: 4).

בחלק מהמדינות הפכה המלחמה בעזה לנושא ראשי בקמפיין הבחירות. בצרפת, לקראת הבחירות לפרלמנט האירופי, שהתקיימו ביוני 2024, הפך מלנשון, ראש מפלגת השמאל הקיצונית La France Insoumise, את הנושא הפלסטיני וגינוי חריף לפעולות ישראל בעזה לחלק מרכזי מהקמפיין (לצד סוגיות פנים-אירופיות). בניסיון למשוך מצביעים ערבים ומוסלמים נמנע מלנשון מלכנות את חמאס ארגון טרור, קרא לאמברגו נשק ולסנקציות על ישראל, ולהכרה במדינה פלסטינית. חלק מהמועמדים לבחירות דיברו על רצח עם שמבצעת ישראל בעזה. בכך הביאו לפולריזציה ולמוביליזציה סביב סוגיות אלו (Alkousaa et al., 2024; ראיונות 8 ו-9). מידת הצלחתו של מלנשון מוטלת בספק, כיוון שהישגי המפלגה הסוציאליסטית, שהציגה עמדה מתונה יותר וגינתה את חמאס, היו טובים מאלו של מפלגתו (Ayad, 2024; ריאיון 9). אך נראה כי הוא תרם להצבעה לימין הקיצוני. מפלגתה של מרין לה-פן, Rassemblement national, קיבלה 31 אחוזי הצבעה והגיעה למקום הראשון בבחירות אלו, עם 30 מתוך 81 מושבים. לעומתם, הזיגוג של הנשיא מקרון בין תמיכה וסולידריות כלפי ישראל אחרי השבעה באוקטובר לבין ביקורת על אופן ניהול המלחמה בעזה, לא תרם לו פוליטית.

כתוצאה ממפלת מפלגתו בבחירות לפרלמנט האירופי הכריז הנשיא מקרון על בחירות בזק לפרלמנט הצרפתי ביולי 2024. האשמות באנטישמיות הפכו סלע מחלוקת בין סבב הבחירות הראשון לשני. מרין לה-פן המשיכה בניסיונות להתנקות מעבר אביה הניאור-נאצי ו"להתמרכז", והאשימה את מלנשון כי השתלחוויותיו בישראל גורמות לעלייה באנטישמיות. בסבב הבחירות השני והמכריע סירבו מספר מועמדים מהמרכז להסיר מועמדותם במחוז בחירה שבו נקט מתמודד מהשמאל אמירות אנטישמיות, וכך נחלשה חסימת מתמודדי הימין הקיצוני בסבב השני. אנטישמיות בצרפת הפכה נייר הלקמוס לקיצוניות, אל מול האשמת הימין הקיצוני באסלאמופוביה. בדיון בין מרין לה-פן לבין מלנשון, שנסב סביב מלחמת ישראל-חמאס וסביב אנטישמיות, התקשו הבוחרים בצרפת להבחין מי קיצוני ומי מתון. ככל שהקצין מלנשון, כך נראתה מרין לה-פן מתונה יותר (ריאיון 9). חלק מהיהודים הצרפתים אמרו שלא יהססו להצביע למועמד ממפלגת לה-פן, ובכך גרמו להחלשת הסטיגמה האנטישמית והקיצונית של מפלגתה ותרמו למאמציה לנוע לכיוון המרכז (Dalton, 2024). השיח הפך לפוליטיקת זהויות, שפרץ את מעטה הצרפתיות וערכי הרפובליקה על גב הקהילה היהודית והמוסלמית (ריאיון 8). אומנם המלחמה לא הייתה הנושא שלפיו הוכרעו הבחירות, אך היא שימשה זרז ו"פרוקסי" להזדהות המצביעים.⁷

בגרמניה, התקרבות מצביעי שמאל, בחלקם מוסלמים, לאג'נדה פרו־פלסטינית התבטאה בהסטת הצבעתם מהירוקים ומהסוציאליסטים ל־BSW, שדוגלת באמברגו נשק על ישראל, על־אף מדיניותה נגד הגירה (Alkousaa et al., 2024). גם בספרד הפך הנושא הפלסטיני מרכזי לדיון הפוליטי. בדומה למלנשון בצרפת, ממשלת השמאל, המורכבת מהמפלגה הסוציאליסטית ומסומאר מהשמאל הקיצוני, השתמשה בסוגיה הפלסטינית, כולל בהכרה במדינה פלסטינית, כדי לבדל עצמה ולמשוך בוחרים. הגישה לישראל ולמלחמה בעזה הפכה "איתות" (signaling) לבוחרים, ו"התלבשה" על השסע GAL-TAN כאינדיקטור ליחס למהגרים ולאסלאם וכעמדה נורמטיבית לגבי המשפט הבין־לאומי.

המורכבות והתנודתיות – מתמיכה וסולידריות חסרת תקדים לעוינות וביקורת משתלחת – גברו הן על ציר הזמן, הן על ציר גיאוגרפי, ובעיקר פוליטי־נורמטיבי, בין "ימין" ל"שמאל" (שיאון־צדקיהו וברמנט, 2024: 67). אולם יש לשים לב שחלוקה זו אינה יוצרת מחנות מפלגתיים ברורים. ממשלות שמאל באירופה נחלקות בין גינוי נחרץ לישראל, כמו למשל בספרד תחת סאנצ'ז ובלגיה (לפני הבחירות ביוני 2024), לבין תמיכה שהפכה מסויגת בישראל, כמו לדוגמה בגרמניה, שבה היחסים ההיסטוריים המיוחדים ודעת הקהל שאוהדת יחסית את ישראל, מרכזו את ממשלת השמאל של שולץ, הכוללת את הסוציאלי־דמוקרטים, הירוקים והליברלים. גם בימין הקיצוני באירופה, לצד עמידת ממשלות על זכות ישראל להגן על עצמה, עלו קולות ביקורתיים, למשל מצד ראשת ממשלת איטליה, מלוני, שקראו לבחון כיצד הגנה זו מתבצעת. במדינות רבות נפתח פער בין הגישה השקולה והמאוזנת מצד הממשלות, שמונעת מגישת ריאלי־פוליטיק, לבין הביקורת ברשתות החברתיות, בתקשורת ובציבורים גדולים וגדלים, שמושפעת בעיקר מרגשות ומנורמות. ככל שדעת הקהל במדינה ביקורתית יותר, כך היא דוחפת ממשלות בשמאל־מרכז ואף בימין לחזק את ביקורתן, ואצל מיעוטן לשקול ואף לנקוט צעדים לרעת ישראל. בחלק מהממשלות, בראשן אירלנד ונורבגיה, ביקורת חריפה על ישראל הייתה שגורה עוד טרם המלחמה, והיא התעצמה עד לכדי קריאה לבחינת מסד היחסים ההסכמי עם ישראל.

תופעה מראיגה היא מגמת החרמות במסגרות שיתופי הפעולה הכלכליים, המחקריים או התרבותיים עם ישראל. החרמות נפוצות בעיקר במערב אירופה ובצפונה, ולרוב זו מגמה העולה מרמת השטח, מכיוון של קבוצות מסוימות באוכלוסייה ולא כמדיניות ממשלתית (להוציא אירלנד ונורבגיה), וחושפת פער נוסף בין חלקים בחברה לבין ממשלות. פער נוסף בהקשר זה הוא בין הרובד הפורמלי הממשלתי־פקידותי, העוסק במדיניות ולא בפוליטיקה, שרובו מעוניין בהמשך שיתוף הפעולה המחקרי והחדשני עם ישראל – למשל אנשי משרד המחקר והחדשנות בנציבות האירופית – לבין חלק מהגורמים ברמת השטח, כגון חוקרים או סטודנטים שקוראים לנתק קשר עם מקביליהם

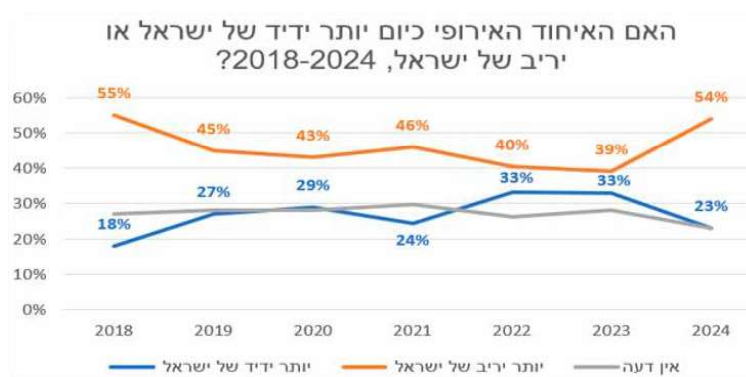
בישראל. לקריאה קולנית לחרם מתווסף גם "החרם השקט", שבו ההימנעות מהכנסת גופים ישראליים ואנשים ישראלים נובעת מביקורת על ישראל או מחשש לנזק שייגרם מעצם הכללתם (ראיונות 4 ו-6). קשה להעריך את סדר הגודל של תופעת "החרם השקט" ואת מידת הנזק הנגרמת בשלה, וקשה להילחם בה. קשרים שנותקו יהיו קשים לשיקום. תופעה נוספת היא ניסיונות של ארגוני זכויות אדם לאסור יצוא נשק לישראל. אלה פונים לערכאות משפטיות לאומיות, תוך הסתמכות על המשפט הלאומי והבין-לאומי. חלק מהימין הקיצוני באירופה מהלל את ישראל כמדינת לאום חזקה, המגינה לא רק על ביטחונה, אלא גם על זהותה ועל אופייה היהודי. הוא מהלל את מדיניות ההגירה הלאומית הבררנית של ישראל (חוק השבות), ואת הצלחתה לבלום באפקטיביות הגירת מבקשי מקלט מאפריקה מאז 2012. הוא מהלל את הצלחות ישראל בניהול מאבק ארוך שנים בטרור הפלסטיני, ומאז השבעה באוקטובר מול שבע חזיתות בו־זמנית, תוך החלשת השלוחים האיראנים המקיפים אותה ואף התגברות על חלקם. ימין קיצוני (TAN) זה באירופה זוכה לחיבוק של הימין הקיצוני בישראל, שמתעב את אירופה השמאל-קיצונית (GAL) הפרוגרסיבית, האנטישמית והפרו-פלסטינית, ורואה בה את "אירופה המקוללת". השמאל בישראל – בייחוד עד השבעה באוקטובר ופחות לאחר מכן – הילל את אירופה הליברלית, הנושאת את ערכי השלום, זכויות האדם והרבות־תרבותיות ומצדדת בפתרון שתי המדינות. השמאל והשמאל הקיצוני באירופה רואים בישראל מדינה קולוניאליסטית, כובשת, ואף מדינת אפרטהייד⁸ גזענית וכוחנית, השוללת מהעם הפלסטיני זכויות יסוד ואת זכותו למדינה. בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" ושני ההליכים המשפטיים המתנהלים בבית הדין הבין-לאומי לצדק (ICJ) נגד ישראל בגין כיבוש ורצח עם, וכן צווי המעצר שהוציא בית הדין הפלילי הבין-לאומי (ICC) נגד ראש הממשלה נתניהו ושר הביטחון גלנט, לצד האשמות שישראל מבצעת רצח עם ברצועת עזה וטיהור אתני בצפון הרצועה – מוטל ספק בעצם הלגיטימיות של קיום מדינת ישראל ובלגיטימיות היחסים עימה (ראיונות 3, 6). עמדות אלו מרחיקות חלקים בשמאל הישראלי מהשמאל הקיצוני הפרוגרסיבי באירופה. כלומר, בעוד הימין הקיצוני באירופה ובישראל מהדהדים זה את מסרי זה, החיבור בין השמאל הקיצוני באירופה לזה שבישראל מצומצם יותר. נוכח הביקורת האירופית הגוברת, אין זה מפתיע שבדעת הקהל בישראל חלה תפנית לרעת אירופה (כשהדגש מושם על האיחוד האירופי). מדד מדיניות החוץ של מכון מיתווים (אוגוסט 2024), שמוצג בלוחות 4 ו-5, מצביע על ירידה חדה בדימוי החיובי של האיחוד האירופי בקרב ישראלים. בשאלה אם האיחוד האירופי יותר ידיד או יותר יריב של ישראל (לוח 4), 54 אחוזים ענו שהוא יותר יריב (עלייה חדה של 15 נקודות בהשוואה לשנת 2023). רק 23 אחוזים ענו שהוא יותר ידיד (ירידה של 10 נקודות) (מיתווים, 2023; 2024). שינוי ניכר לרעה זה מיוחס לביקורת החריפה שמתח ג'וזף בורל, הנציג העליון למדיניות חוץ וביטחון ("שר החוץ") של האיחוד האירופי, על

ישראל (ריאיון 16). מעניין לראות שגם בקרב מצביעי שמאל חלה ירידה בזיהוי האיחוד האירופי כידיד, ועלייה בזיהוי כיריב.⁹

פעמים רבות פטרה התגובה הציבורית של ממשלת ישראל את הביקורת מאירופה בהתייחסות אליה כ"אנטישמית", מבלי להתמודד איתה לגופה. בכך חיזקה הממשלה בישראל את דימוי אירופה כ"מקוללת". ההפגנות באירופה נגד ישראל ובעד פלסטין, והעלייה החדה באנטישמיות, ובייחוד באנטי-ציונות ובאנטי-ישראליות, יצרו בקרב ישראלים תחושה שהעולם נגדם, ולכן הביאו לנטייה להסתגרות, ואף לחשש לנסוע לאירופה במהלך שנת 2024.

אולם המלחמה גם חידדה לישראלים את ההבנה עד כמה המדינות הגדולות באירופה – בריטניה, גרמניה ובמידה פחותה גם צרפת – חשובות לישראל (לוח 5). יש הבנה שמדינות אלו הן בעלות ברית שחשוב לשומרן, על אף המחלוקות הקיימות. לוח 5 מציג את העלייה בחשיבותן בהשוואה לסקר מאוגוסט 2023 (בריטניה עלתה ב-16 נקודות האחוז, גרמניה וצרפת עלו ב-10 נקודות האחוז למקום הראשון עד השלישי, בהתאמה), ואת הירידה הניכרת של רוסיה וסין (ב-20 ו-18 נקודות, בהתאמה, למקומות ה-5 וה-7 בדירוג הכללי). תוצאות אלו משקפות את הפער בין רגשות לאינטרסים: עלייה ניכרת במי שרואים באיחוד האירופי יריב, לבין הכרה במדינות שחשובות לאינטרסים של ישראל במערך הגיאופוליטי העולמי החדש. נתונים אלו עולים בקנה אחד עם סקר מאפריל 2024, שמצא כי 53 אחוזים בישראל תפסו את גרמניה כידידת ישראל, 39 אחוזים תפסו כך את בריטניה, ורק 27 אחוזים ראו בצרפת ידידה (Dachs, 2024a). נדרשים סקרים נוספים כדי להעמיק את הניתוח על אודות דעת הקהל בישראל כלפי אירופה.

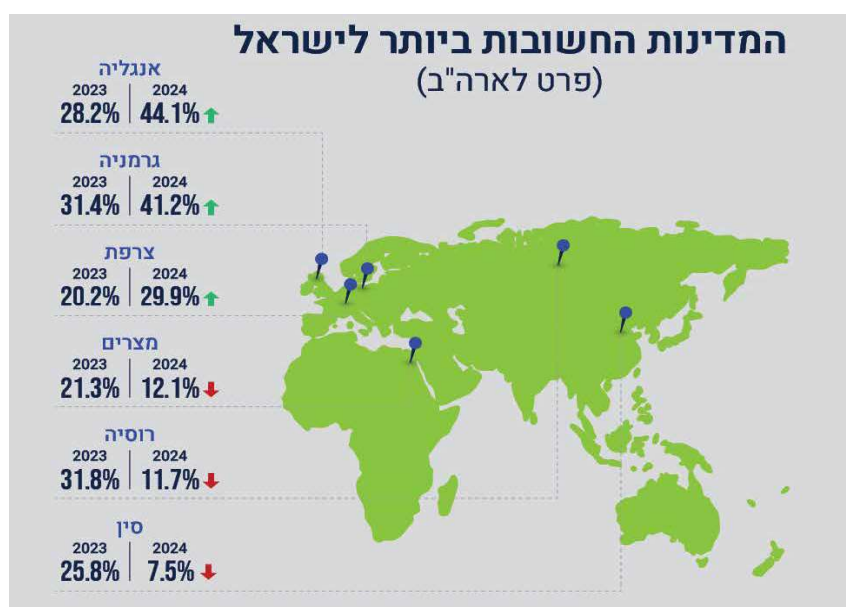
לוח 4: האיחוד האירופי יותר יריב או ידיד? 2018-2024

מקור: מדר מדיניות החוץ, מיתווים 2018-2024.

השינוי שחל בהרכב הנציבות האירופית בדצמבר 2024, כאשר קאיה קאלאס החליפה את ג'וזף בורל כנציגה העליונה למדיניות החוץ של האיחוד האירופי, והצעדים שנקטה מאז: קיום מועצת אסוציאציה בין האיחוד האירופי לישראל בפברואר 2025, ביקור בישראל במרץ 2025, וביקורים רמי דרג נוספים, לצד שינוי הטון הניכר כלפי ישראל לביקורתיות מתונה – כל אלה יכולים לשנות את המגמה בשאלת ה"יריב" – "ידיד" בסקר, ולהחזירם למגמת השיפור שהייתה בין 2018–2023.

לוח 5: המדינות החשובות ביותר לישראל, פרט לארצות הברית, 2024

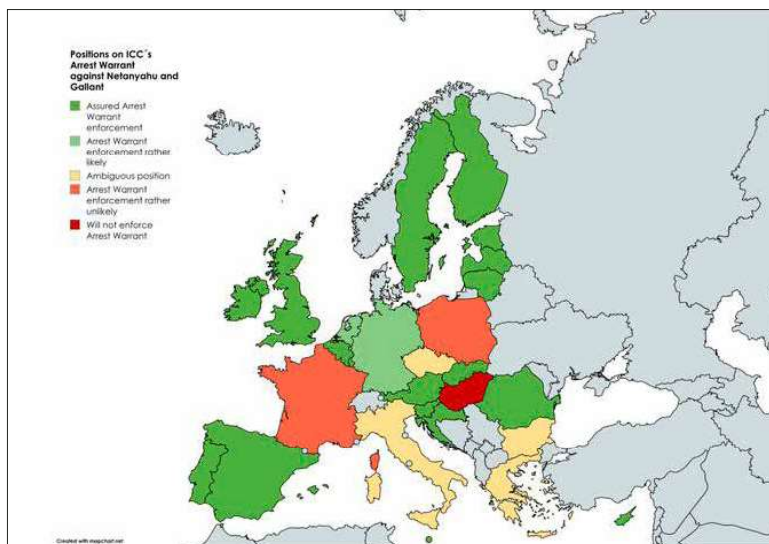
מקור: מדר מדיניות החוץ, מיתווים 2024.

אינטרסים

חשיבותה של אירופה כשותפה כלכלית-מסחרית ראשית לישראל הובהרה למעלה. בחלק זה תיבחן החשיבות של אירופה לישראל מבחינה ביטחונית וגיאופוליטית. בשנים האחרונות המערכת הגלובלית משתנה במהירות לרב-קוטבית ולמיליטנטית. מלחמת "חברות ברזל" התווספה למלחמת רוסיה-אוקראינה, אולם בעוד רוסיה מציבה איום ביטחוני ממשי על מדינות מזרח אירופה ומרכז, המזרח התיכון הוא זירה ביטחונית משנית עבור אירופה. מבחינה זו, מלחמת "חברות ברזל" היוותה הסטת קשב ומשאבים מהזירה המזרח-אירופית לזירה המזרח-תיכונית. עם זאת, בין שתי הזירות ישנו קשר:

אספקת כטב"מים ונשק מאיראן לרוסיה, ושיתוף פעולה ביטחוני וכלכלי, שמצביע על הידוק הקשרים האסטרטגיים ביניהן, ומדאיג את ישראל ואת אירופה. הפצצת מפעלי ייצור כטב"מים וטילים באיראן על-ידי ישראל באוקטובר 2024 שירתה גם את אוקראינה ואת אירופה. הפרעת הסחר הימי על-ידי החות'ים, שהביאה לפגיעה כלכלית באירופה, העלתה את האינטרס האירופי בהחלשת הציר האיראני. מלחמת "חרבות ברזל" הפגינה את התפשטות השלוחות והזרועות האיראניות בעיראק וסוריה, בתימן ובלבנון, בחמאס בעזה ובשלוחותיו בגדה המערבית, ואת הסכנה ליציבות ירדן, ומנגד – את עוצמת ישראל. אפקט הדומינו הלא-צפוי שהביאה החלשת חיזבאללה – בחירת נשיא בלבנון והפלת משטר אסד בסוריה – זוכה לברכת אירופה כולה ונתפס כהזדמנות ליציבות, לחזרת ולהחזרת מבקשי מקלט סורים למולדתם, וכאובדן של מאחז רוסי באזור.¹⁰ כל אלו מחדדים כי במערכת הגיאואסטרטגית הבין-לאומית ישראל ואירופה נמצאות באותו מתרס, המנוגד לאיראן ולרוסיה (אם כי יש שונות במדיניות לגבי סוריה). אם כן, אירופה מכירה בחשיבותה הביטחונית והצבאית של ישראל, וכאשר איראן ורוסיה מסייעות זו לזו ומשתפות פעולה נגד אירופה ו"המערב", ישראל היא בבחינת "האויב של אויבי הוא ידידי".

לוח 6: מפת תגובות מדינות אירופה (בדגש על האיחוד האירופי ובריטניה) להוצאת צווי מעצר עלידי בית המשפט הפלילי הבינלאומי ב־21 בנובמבר 2024

מקור: שיאון־צדקיהו, 2024 ב ציון X MayaSionT @
* תודה לדוד שהבסיאן על איסוף עמדות המדינות ועריכת המפה.

מנגד, ההליכים המשפטיים הבין-לאומיים ב-ICJ וב-ICC נגד ישראל, הן בסוגיית הכיבוש, בהאשמתה ברצח עם בעזה, הן בצווי המעצר נגד ראש הממשלה נתניהו ושר הביטחון לשעבר גלנט, מקשים על האירופים לעמוד לצד ממשלת ישראל בעודם עומדים לצד אוקראינה, שתבעה את רוסיה בהאשמות דומות והוציאה צווי מעצר נגד נשיא רוסיה, פוטין, ואחרים. בתוך אירופה, ובייחוד בדרום הגלובלי, מאשימים את האיחוד האירופי וממשלות רבות באירופה בסטנדרט כפול וכיחס דו-פרצופי, שמחד גיסא מקל על ישראל, ומאידך גיסא מטיל סנקציות חמורות על רוסיה (שיאון-צדקיהו, 2024; Navon, 2024). היחס האחד בקרב מדינות אירופה כלפי צווי המעצר של פוטין מול חוסר האחדות בתגובת ממשלות לצווי המעצר לנתניהו ולגלנט הם דוגמה נוספת לסטנדרט כפול זה (לוח 6; שיאון-צדקיהו, 2024).

עמדת אירופה כלפי ישראל הפכה עבור הראשונה לנטל נוכח האשמות מהדרום הגלובלי בסטנדרט כפול (שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024; Konečný, 2024). בדרום הגלובלי מביטים על חבילות הסנקציות הקשות שהעביר האיחוד נגד רוסיה, ועל כיבוד צווי המעצר הבין-לאומיים נגד פוטין, העומדים בניגוד משווע להיעדר סנקציות על ישראל ולאמירות המאוד לא אחידות לגבי צווי המעצר הבין-לאומיים שהוצאו נגד נתניהו וגלנט. שבע מדינות באירופה הודיעו שיכבדו אותם ללא סייג, שש הביעו חוסר שביעות רצון אך אמרו שיכבדו אותם, וארבע אחרות רמזו כי ייתכן שלא יכירו בצווים (צרפת,¹¹ גרמניה,¹² צ'כיה ובולגריה). אחרות שמרו על שתיקה עמומה (פולין, צ'כיה), ואילו הונגריה הודיעה בריש גלי כי לא תחיל אותם. האינטרס האירופי הוא שהדרום הגלובלי יצטרף לעמדה נגד רוסיה. אולם עמדת אירופה לגבי ישראל גרמה לרבות בדרום הגלובלי (חלקו מוסלמי) להתרחק מאירופה ולא לעמוד לטובת אוקראינה. התמיכה בזכות ישראל להגן על עצמה הפכה לנטל בגיוס תמיכה לאוקראינה.

מבחינת האינטרס האירופי, התקדמות לעבר פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני תתרום ליציבות אזורית ותאפשר את הנורמליזציה בין ישראל לסעודיה, וזו תוכל לדחוף לפיתוח כלכלי אזורי ולהוות משקל נגד לאיראן. מהלך כזה יאפשר לבנות חלק מ"טבעת הידידים" (ring of friends) שהאיחוד שאף לה בתחילת שנות האלפיים (Council of the EU, 2003). היא גם תאפשר להוציא לפועל את המסדרון ההודי-מזרחי תיכוני הכלכלי מהודו לאירופה דרך המפרץ, ירדן וישראל (India-Middle East Economic Corridor, IMEC), שנחתם כמזכר ההבנות בספטמבר 2023 בין ארצות הברית, הודו, איחוד האמירויות, סעודיה, האיחוד האירופי, גרמניה, צרפת ואיטליה (White House, 2023), ויתרום לכלכלתם המקרטעת של אירופה ושל האזור. מסדרון זה גם יהווה מענה גיאואסטרטגי מסוים לנתיבי סחר של מתחרים סיניים. מנגד, אירופה נושאת בנטל הפיננסי של שיקום לבנון, החלה לשלם גם על שיקום סוריה, וככל שיושג פתרון מדיני, היא תשתתף גם בבנייה מחדש של עזה. כ'שלמנית' (payer) תוכל אירופה גם להיות

'שחקנית' (player), אם תהיה מסוגלת לדבר בקול אחיד ולהפעיל התניות ו"מקלות" לצד "הגזרים". מבחינת אירופה, מהלך מדיניי-ישראלי-פלסטיני כזה יסיט את הסכסוך מהיותו גורם חיצוני התורם למחלוקות ולפיצול בין החברות באיחוד האירופי בקבלת החלטות, ומקטב פנימי שמביא לרדיקליזציה (כולל הפגנות ומחאות), לפוליטיזציה, ולמוביליזציה של בוחרים על השסע הטראנס-לאומי, ודוחף אותם לשני קצות הקשת הפוליטית GAL-TAN. אולם ממשלת ישראל אינה נתפסת כשחקן קונסטרוקטיבי. נכון לאפריל 2025 עדיין אין לה תוכנית יציאה מעזה או תוכנית ל"יום שאחרי".

אם כן, בעיני אירופה נתפסת ישראל כנכס וכנטל. היא נכס ביטחוני, מודיעיני, בתעשייה הביטחונית החדשנית, בידע ובביצועים צבאיים, המשנים את המזרח התיכון בכיוון שתואם לאינטרסים האירופיים: החלשה משמעותית של חמאס, של חיזבאללה, ובעיקר של איראן, נפילת משטר אסד ורצון שיאפשר חזרת פליטים לסוריה. ישראל מהווה נכס כ"מדינת סטארט-אפ", חדשנית ויזמית, בייחוד בהינתן הצורך של אירופה באלו. ישראל תוכל להפוך לנכס משמעותי אם תביע נכונות לקדם את פתרון הסכסוך עם הפלסטינים, ותאפשר בכך נורמליזציה עם סעודיה ומימוש פרויקט IMEC. אולם כיום ישראל מהווה נטל על אירופה מבחינת הקיטוב הפנימי, הקונפליקט כתוצאה מהתנגשות הליכים משפטיים בין-לאומיים ב-ICC וב-ICJ נגד ישראל ונגד רוסיה, ההאשמות בסטנדרט כפול מצד הדרום הגלובלי, ועוד.

הדגמת הפער בין רגשות לבין אינטרסים

צעד מדיני-נורמטיבי בעל פוטנציאל מזיק משמעותי ליחסי ישראל-אירופה היה פנייתם של ראשי ממשלת אירלנד וספרד לבחון את הסכם האסוציאציה, המהווה בסיס לכלל יחסי ישראל והאיחוד האירופי, בשל ההאשמות שלפיהן ישראל מפירה את המשפט הבין-לאומי ואת המשפט הבין-לאומי ההומניטרי במלחמה בעזה. הסכם האסוציאציה בין ישראל לאיחוד האירופי, שנחתם בשנת 1995, מבוסס על כבוד לזכויות אדם ולעקרונות דמוקרטיים, כולל למשפט הבין-לאומי ולמשפט הבין-לאומי ההומניטרי (סעיף 2, הסכם האסוציאציה, 1995).¹³ בשל חילוקי דעות בין הממשלות באיחוד האירופי, מהלך זה לא התקדם מעבר להסכמה לכנס את מועצת האסוציאציה (התכנסות בדרג שרים, הבוחנת את היחסים ויש לה מגדט לקדמם). בעוד תחת ג'וזף בורל, "שר החוץ" של האיחוד האירופי, הכוונה הייתה לנהל מועצה ביקורתית ולעומתית לישראל, ואף לנסות להוביל מהלכים נגדה, הרי שעם החלפתו בידי קאיה קאלאס, הטון הביקורתי נחלש, ויש מי שאף מדבר על קידום אפורמלי של היחסים. מקרה זה מדגים מספר טענות במאמר. ראשית, הבחירה למנות לתפקיד אשת ימין-מרכז היא שיקוף של התזווה הפוליטית באירופה. להחלפת בורל (מהשמאל) בקאלאס (ימין-מרכז) יש השלכות מדיניות על

ישראל. שנית, על אף רגשות סוערים וביקורת קשה שסופגת ישראל באיחוד האירופי, בפער בין העמדה הרגשית והנורמטיבית לעמדה האינטרסנטית, הרציונלית – גוברת האחרונה. פרשנות אחרת תאמר שבמאבק בין הימין, שמצדד בישראל (על אף הביקורת עליה), לבין השמאל – גבר הימין. עם זאת, דעת הקהל הביקורתית באירופה כלפי ישראל עומדת בעינה.

גם תגובת צרפת לצווי המעצר שהוציא ה-ICC נגד נתניהו וגלנט משקפת את המנעד בין רגשות ונורמות לבין ריאלי-פוליטיק: עמדת צרפת נטתה לאשר את כוונתה לאכוף את הצווים בשטחה, אולם מיקוח עם ישראל בתמורה למקום ומעמד בלבנון כחלק מעסקת הפסקת האש עם חיזבאללה הביא את מקרון לעמעם את מדיניותו.

סיכום: הפערים בין מהוללות למקוללות ולרציונליות

מלחמת "חרבות ברזל" טלטלה את יחסי ישראל-אירופה והעמידה אותם במבחן. המלחמה הגבירה את המורכבות והתנודתיות הקיימות ביחסים אלו, אך גם הראתה את חוסן היחסים. המאמר בחן את השלכות מלחמת "חרבות ברזל" על יחסי ישראל-אירופה, תוך התמקדות בתפיסות ובעמדות בדעת הקהל, במפלגות קיצון ובממשלות. הממד הרגשי נבחן במאמר דרך סקרי דעת קהל, ובחינת ניסיונות פוליטיזציה ומוביליזציה בידי פוליטיקאים באירופה המצויים בקצות השסע הפוליטי. שני צירים מרכזיים מסבירים את השפעת המלחמה על היחסים: רגשות/נורמות ואינטרסים. ציר הרגשות/נורמות ניכר בעיקר בהשלכות על דעת הקהל, בעוד ההשלכות של ציר האינטרסים דומיננטיות יותר ברמת הממשלות. נכון לאפריל 2025, מלבד מספר הנמכות בדרג היחסים עם מדינות מסוימות, רוב היחסים נשארו איתנים על אף הביקורת הרבה והנוקבת על ישראל, ההצהרות, ההחלטות והצעדים שנקטו ממשלות אירופיות או האיחוד האירופי.

מאמר זה מצא שלתיאוריית השסע הטראנס-לאומי יש כוח הסבר לתגובת מפלגות וציבורים באירופה הנמצאים בקצות השסע בחקר יחסי ישראל-אירופה בכלל, וביחס לשבעה באוקטובר ולמלחמת "חרבות ברזל" בפרט. טענה מרכזית היא כי שתי זירות המלחמה הנוראיות, בעוטף עזה ובעזה, על אף היותן סוגיות מדיניות חוץ, "התלבשו" או "הולבשו" על השסע הטראנס-לאומי באירופה, ליבו והקצינו את פוליטיקת הזהויות בה, בפרט במדינות שיש בהן ציבור מוסלמי ויהודי גדול. ההקצנה ברמת הציבור התבטאה בהפגנות אלימות, בעלייה באנטישמיות ובאסלאמופוביה, ברדיקליזציה כשיח ובמעשים, כגון חרמות נגד ישראל, שעלו מהשטח כלפי מעלה. המלחמה היוותה מצע נוח לפוליטיזציה בידי מפלגות בקצות הקשת הפוליטית, שגרמו לפולריזציה ולרדיקליזציה, ובמדינות מסוימות תרמו למוביליזציה של הבוחרים לקצוות. הקיטוב הרחיב את הפער בדעת הקהל בין אלו הרואים בישראל "מקוללת" לאלו שרואים בה "מהוללת". מגמות

אלו אתגרו ממשלות מרכז. בדעת הקהל בישראל חלה נסיגה חדה במגמת השיפור בדימוי החיובי של האיחוד האירופי כידיד בקרב הציבור היהודי. הנטייה המרכזית היא לראות את אירופה הפרוגרסיבית והביקורתית כלפי ישראל כ"מקוללת", אך להבין את חשיבות המדיניות הגדולות בה עבור ישראל מבחינה מדינית וביטחונית. מחקר נוסף נדרש לביסוס ולהעמקת טענות אלו. שאלות העולות בהקשר זה הן אם מגמות אלו ניתנות לשינוי ואף להיפוך, למשל בתגובה להחלפת בורל, "שר החוץ" של האיחוד האירופי, בקאלאס, או אם תקום בישראל ממשלה מתונה שתחזק כוחות ליברליים.

יחסי ישראל-אירופה הם יחסים מורכבים ורגישים. תפיסת אירופה בקרב יהודים שחיו בה מיטלטלת כבר מאות שנים על הציר האמוציונלי שבין אירופה ה"מקוללת" ל"מהוללת", ומאפיינת גם את דעת הקהל של הציבור היהודי בישראל. המלחמה הגבירה את הממד הרגשי ביחסים, ואת רמת הרגישות, המורכבות והתנודתיות בהם. אך לצד הציר הרגשי, הזהותי והנורמטיבי, ציר האינטרסים חשוב לא פחות וחינוי להסבר המדיניות שנקטו רוב ממשלות אירופה כלפי ישראל. ראשית, היות המלחמה בין ישראל לאויביה זירה משנית לאיום הביטחוני הראשי על אירופה: רוסיה. מכך נובע צורך אירופי בשותפות צבאיות חזקות שיעמדו לצד אירופה. שיקול נוסף הוא רצון האיחוד האירופי למלא תפקיד פעיל בפתרון הסכסוך. לשם כך הוא זקוק לאישור ישראל. אלו חלק מהסיבות של אירופה להפעיל מדיניות רציונלית ולא רגשית. טוב יהיה אם גם ממשלת ישראל תעשה כן.

כאמור, ישנה תנודתיות ביחסים. תנודתיות אחת היא על ציר הזמן – מאמפתיה וסולידריות אחרי השבעה באוקטובר לביקורת ולגינוי ככל שהמלחמה בעזה נמשכת (גם בעת כתיבת שורות אלו). שבועות מספר אחרי השבעה באוקטובר דעכה העלייה באהדה לישראל בדעת הקהל, אם כי התחזקה מעט בחוגי ימין. ככל שמלחמה ארוכה זו נמשכת, ישראל איבדה לגיטימציה, ויהיה קשה יותר לתקן ולשקם את הנזק התדמיתי בדעת הקהל ובתקשורת האירופית, ואת הנזק לשיתופי הפעולה בין אירופה לישראל, בייחוד אלו הנוגעים ליוזמות הבאות מלמטה למעלה (להבדיל מיוזמות ממשלתיות). כלומר, גם אם ינקטו הממשלות מדיניות רציונלית, ייתכן שברמת הציבור תהיה ההיענות לשיתופי פעולה נמוכה מבעבר (למשל במחקר וחדשנות במסגרת תוכנית "הורייזון אירופה" או בתוכניות מחקר בילטרליות, בחילופי סגל וסטודנטים במסגרות אקדמיות שונות, בשיתופי פעולה תרבותיים וכדומה). כך גם המשך הדיונים בבתי הדין הבין-לאומיים יימשכו שנים, וצפויים לשחוק את הלגיטימציה של ישראל באופן שיקשה נורמטיבית, משפטית ואף רציונלית על רוב הממשלות באירופה לשמור כרגיל על יחסים עם ישראל.¹⁴ תנודתיות נוספת היא הפולריזציה על שסע ה-TAN-GAL באירופה, בין אלו בימין הקיצוני, הרואים בישראל מהוללת, לאלו בשמאל הקיצוני, הרואים בה מקוללת. הפערים בין ישראל הנערצת לזו המאוסה התרחבו. ישראל נתפסת בין מודל לחיקוי כמדינת לאום

חזקה, שומרת על גבולותיה, מביסה את אויביה, לבין מושא לגינוי: ישראל המואשמת בהפרת המשפט הבין-לאומי ובטיהור אתני, ומונהגת בידי ממשלה קיצונית ומשיחית. בקרב היהודים בישראל, העלייה אצל אלו הרואים באירופה "מקוללת" (יריבה) חוצה מחנות פוליטיים, על אף שהיא ניכרת יותר בימין מאשר במרכז-שמאל. זהו שיקוף של ההקצנה ימינה בדעת הקהל בישראל בעקבות טבח שבעה באוקטובר.

הפער בין רגשות, נורמות וערכים לבין אינטרסים וריאל-פוליטיק מגלם את התנודתיות השלישית – הפער בין דעת הקהל של ציבורים הולכים וגדלים באירופה לבין ההצהרות והיחס של חלק מהממשלות באירופה כלפי ישראל והמלחמה. חלק מהפעמים הפער היה אופקי: בין ממשלות באירופה שתומכות בישראל לבין אלו שמגנות אותה. פעמים רבות הפער היה אנכי: בין ממשלות (ואליטות) מסוימות לבין הציבור ודעת הקהל במדינות. פער אחר הוא זה שבין המהוללת למקוללת – ישראל כנכס ביטחוני או כנטל מדיני; ישראל בין מודל לחיקוי כמדינת לאום חזקה, שומרת על גבולותיה, מביסה את אויביה, לבין מושא לגינוי כמדינת אפרטהייד, כובשת, שמפירה את המשפט הבין-לאומי. ישנם עוד פערים שדורשים מחקר. למשל, פער בין דימוי למציאות בשני הצדדים: התקשורת באירופה עברה ממיקוד בטבח השבעה באוקטובר למיקוד במלחמה בעזה, בסבל האוכלוסייה הפלסטינית, בהרס התשתיות, בעקירות וברעב. התקשורת בישראל נשארת "תקועה" בשבעה באוקטובר, בניסיון לעבד את הטראומה.

אירופה נעה ונדה בין הקוטב הנורמטיבי לריאל-פוליטיק. מאז חילופי בורל בקאלאס בדצמבר 2024, האיחוד האירופי מגיב בעיקר מעמדת ריאל-פוליטיק. מצד אחד, המלחמה מרחיקה את ישראל מסט הערכים המשותף ומהדמיון/השותפות הנורמטיבית (like-mindedness) עם אירופה, והופכת אותה למצורעת בעיני האירופי הנורמטיבי (ובייחוד הפרוגרסיבי). מנגד, חזרתה של ישראל לעמדת עוצמה צבאית, המופגנת במרחב המזרח-תיכוני בחיסול חמאס, בהחלשה מהותית של חיזבאללה, בהשמדת ההגנה האווירית של איראן, ובהתמוטטות משטר אסד בסוריה, עולה בקנה אחד עם אינטרס ביטחוני אירופי – הידוק הקשרים עם שותפות או עם בעלות ברית פוטנציאליות, והחלשת הצייר הרוסי-איראני. לכן אין זה פלא שלעומת השיח הרגשי בציבור, שנוטה לקצוות, רוב הממשלות באירופה נקטו מדיניות מאוזנת כלפי ישראל. עמדה זו באירופה רק התגברה עם בחירת טראמפ לנשיאות ארצות הברית.

נכון לאפריל 2025 התקיימה מועצת אסוציאציה בין ישראל לאיחוד האירופי, תחת הנציגה העליונה. קאלאס הייתה פחות נוקבת ומוחצנת בביקורתה על ישראל מאשר קודמה בתפקיד, בורל. ב-24 במרץ ביקרה קאלאס בישראל, תתי-הוועדות שחדלו לפעול מאז המלחמה חודשו, ובכירים ממוסדות האיחוד האירופי ביקרו אף הם בישראל. נוכח הטלטלה ביחסים הטראנס-אטלנטיים עם נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ, ניכר כי הדגש על הריאל-פוליטיק בקרב ממשלות אירופה גובר, ומוצא ביטוי ביחס

לישראל. הגינויים האירופיים עדיין נשמעים כאשר בלתי-מעורבים נהרגים בידי צה"ל בעזה, אך באפריל 2025 נראה היה שהאינטרסים העצמיים האירופיים – ביטחוניים ואחרים – גוברים. עם סיום כתיבת המאמר (מאי 2025), כוונת ממשלת ישראל לחדש את הלחימה בעזה ללא תוכנית ותוחלת מדינית, תוך כדי סגר על רצועת עזה שנמשך חודשיים והבאתה לסף רעב, מטה מדינות באירופה, דוגמת הולנד – מדינה הנחשבת ידידותית – נגד הממשלה בישראל, והמטוטלת בין ישראל "המקוללת" ל"מהוללת" נמשכת בעת כתיבת שורות אלו.

רשימת המקורות

- אסבורג, מ' וגורן, נ' (עורכים) (2020). מפולגים ומפלגים: אירופה, ישראל וקידום שלום ישראל-פלסטיני. **מיתווים**.
- אייכנר, א' (2024, 10 באפריל). סקרים בעולם: ישראל איבדה את כל התמיכה שקיבלה ב-7 באוקטובר. **Ynet**.
- דאקס, ג' (2024). למרות המלחמה בעזה – דעת הקהל האירופית על ישראל נותרה יציבה. אפריל, פורום אירופה באוניברסיטה העברית.
- הורביץ, נ' (2017). החרם שהולך ומתפוגג: קשרי ישראל עם הימין הקיצוני באירופה. **מיתווים**, ספטמבר. הסכם האסוציאציה ישראל – האיחוד האירופי (1995, 20 בנובמבר). Official Journal of the European Communities, L 147, 21.6.2000.
- יעלון, ב' (2024, 30 בנובמבר). ישראל מבצעת בעזה טיהור אתני. בריאיון ל-דמוקרט TV. (באתר **YouTube**, דקה 3:15, 6:16).
- כאן חדשות (2024, 10 ביולי). סקר שהוצג לבכירים ישראלים: ירידה באהדה במדינות אירופה כלפי ישראל [צירוף].
- מינהל סחר חוץ (2024, יוני). סקירה כלכלית – האיחוד האירופי.
- מיתווים (2023). **מדד מדיניות החוץ הישראלית לשנת 2023**.
- מיתווים (2024). **מדד מדיניות החוץ הישראלית לשנת 2024**.
- מענית, ח' (2024, 30 באפריל). בית הדין לצדק בהאג דחה את בקשת ניקרגואה לאסור על גרמניה למכור נשק לישראל. **הארץ**.
- צה"ל (2025, 31 במרץ). **יומן המלחמה**.
- שבתאי, צ' (2010). תפיסת הביטחון של ישראל – עדכון מושגי יסוד. **עדכון אסטרטגי**, 13(2): 16-7.
- שיאון-צדקיהו, מ' (2021א, יוני). הפוטנציאל הטמון בתכנית ארסמוס + לישראל. **מיתווים**.
- שיאון-צדקיהו, מ' (2021ב, ספטמבר). הסכם שמיים פתוחים בין ישראל לאיחוד האירופי. **מיתווים**.
- שיאון צדקיהו, מ' (2021ג, אוקטובר). העשור האבוד: יחסי ישראל והאיחוד האירופי 2010-2020. **מיתווים**.
- שיאון-צדקיהו, מ' וברמנט, ע' (2024א). תגובת אירופה למלחמה בעזה: יכולותיה ושאלת היותה שחקנית. **עדכון אסטרטגי של המכון למחקרי ביטחון לאומי** 27(4): 58-71.
- שיאון-צדקיהו, מ' (2024ב). מיפוי תגובות הממשלות באירופה לצווי המעצר ש-ICC הוציא לנתניהו ולגלנט. Alkousaa R., Foroudi R. L., & Latona D. (2024, June 4). How the Gaza War is Reshaping the Politics of Europe's Left. *Reuters*.
- Ayad C. (2024, October 8). In France, The Pro-Palestinian Movement is Co-Opted by the Radical Left. *Le Monde*.

- Council of the European Union (2003, December 12). *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0928657-af99-4552-ae84-1cbaaa864f96/>
- CRIF (2023). Crif – Sondage: Le regard sur Israël et le conflit israélo-palestinien après les attaques terroristes du 7 octobre – Vague 1.
- Dachs G. (2024a, May 2). Antisemitism is on the Rise, Yet Europeans are Divided on its Source: New Survey. HU-EF Barometer. *The European Forum at the Hebrew University*.
- Dachs G. (2024b). Israel and Germany. In: *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations*. Taylor and Francis, pp. 315–327.
- Dalton M. (2024, July 1). Divide Over Antisemitism in France Weakens Unity Against Far Right. *Wall Street Journal*.
- Economist (2024, September 15). *Why Israel Has Not Yet Lost Europe: Europeans are Angry about Gaza, But They aren't Voting Like It*.
- Harpaz G. & G. Heimann (2016). Sixty Years of EU-Israeli Trade Relations: The Expectation – Delivery Gap. *Journal of World Trade*, 50(3): 447–474.
- Harpaz G. & A. Shamis (2010). Normative Europe and the State of Israel: An Illegitimate Eurotopia? *Journal of Common Market Studies*, 48(3): 579–616.
- Hooghe, L., Marks, G., & Wilson, C. J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, 35(8): 965–989.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2009). A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, 39(1): 1–23.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2018). Cleavage Theory Meets Europe's Crises: Lipset, Rokkan, and the Transnational Cleavage. *Journal of European public policy*, 25(1): 109–135.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2022). The Social Roots of the Transnational Cleavage: Education, Occupation, and Sex. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper*, (2022_53).
- Gal, Y. & Sion-Tzidkiyahu, M. (2024). A Vision for Regional – International Partnership for Gaza Rebuilding and Palestinian Economic Leap. *Mitvim Institute*. <https://tinyurl.com/2z7fd98p>
- Gray F. (2023, November 23). Did Israel-Palestine Protests Push Geert Wilders's Election Victory? *The Spectator*.
- Jackson, D. & Jolly, S. (2021). A New Divide? Assessing the Transnational-Nationalist Dimension among Political Parties and the Public across the EU. *European Union Politics*, 22(2): 316–339.
- Klar Y., Schori-Eyal N., & Klar, Y. (2013). The “Never Again” State of Israel: The Emergence of the Holocaust as a Core Feature of Israeli Identity and Its Four Incongruent Voices. *Journal of Social Issues*, 69(1): 125–143.
- Konečný, M. (2024). The EU's Response to the Gaza War is a Tale of Contradiction and Division. *The Cairo Review of Global Affairs*. <https://tinyurl.com/29yxh4kp>
- Lancaster, C. M. (2022). Immigration and the Sociocultural Divide in Central and Eastern Europe: Stasis or Evolution? *European Journal of Political Research*, 61(2): 544–565.
- Marks, G., Attewell, D., Rovny, J., & Hooghe, L. (2021). Cleavage Theory. *The Palgrave handbook of EU crises*, pp. 173–193.
- Navon E. (2024, August 26). Europe Can Condemn Russia While Supporting Israel. *The Times of Israel*.
- OCHA (2025, March 25). Reported Impact Snapshot: Gaza Strip.

- Pardo, S. & Peters, J. (2010). *Uneasy Neighbors: Israel and the European Union*. Plymouth. Lexington Books.
- Green T. & Rynhold, J. (2018). Europe and Israel: Between Conflict and Cooperation. *Survival*, 60(4): 91–112.
- Sion-Tzidkiyahu, M. (2024). The EU's Possible Role in the 'Day After' the Gaza War According to a Reverse Engineering Roadmap. *Mitvim Institute*. <https://tinyurl.com/mryuwyyf>
- White House (2023). Memorandum of Understanding on the Principles of an India – Middle East-Europe Economic Corridor. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2023/09/Project-Gateway-Multilateral-MOU.pdf>
- Yahya, M., Balfour, R., Dempsey, J., de Waal, T., Gabuev, A., Munga, J., Pierini, M., Stuenkel, O., Usman, Z., Vaishnav, M., Walles, J., Yerkes, S., Youngs, R., & Zhao, T. (2023, November 24). The Gaza War and the Rest of the World. *Carnegie*.
- YouGov (2023, December 20). Israel-Palestine: Fundamental Attitudes to the Conflict Among Western Europeans. *YouGov, Eurotrack*.
- van Holsteyn, J. J. M. & Irwin, G. A. (2024). The Dutch Parliamentary Elections of November 2023. *West European Politics*, 48(2): 464–477.
- Welt. (2023, December). Forsa-Umfrage: Mehrheit der Deutschen ist Israel "fremd" – WELT.

הערות

- 1 היחסים עם הונגריה התחזקו, ועם צ'כיה ואוסטריה נותרו איתנים. מדינות אלו בלמו וריככו החלטות של המועצה האירופית ושל מועצת שרי החוץ באיחוד האירופי. מנגד, לאחר הכרת אירלנד, ספרד, נורבגיה וסלובניה במדינה פלסטינית בסוף מאי 2024, החזירה ישראל את שגרירה מהן, ועדיין אין צפי להשבתם. משרד החוץ אסר את כניסתם של שגרירי המדינות הללו לישראל. בדצמבר 2024 הודיעה ישראל על סגירת השגרירות באירלנד. צעד חריג מול מדינה חברה באיחוד האירופי. מספר מדינות באירופה הטילו אמברגו נשק מלא או חלקי על ישראל (ראו שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024: 63). חלקן נקטו הסטת השקעות (נורבגיה, למשל), וחלקן עלו מן השטח יוזמות לחרמות אקדמיות, תרבותיות ואחרות.
- 2 מעקב שוטף זה נעשה במסגרת עבודת המחברת כמנהלת תוכנית יחסי ישראל-אירופה במכון מיתווים. המעקב נעשה באמצעות בניית מאגר מידע שאסף באופן יומיומי הצהרות וידיעות מרכזיות בנושא מאירופה, ועודכן לאורך המלחמה. מאגר זה שימש תחילה לכתיבת עדכונים על אודות התגובות באירופה למלחמה (ראו כאן: <https://mitvim.org.il/en/9915/>), ובהמשך לכתיבת מאמר לעדכון האסטרטגי (שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024, ומאמר זה).
- 3 הראיונות בוצעו עם חוקרים אירופים שעוסקים בסכסוך הישראלי-פלסטיני, חוקרים ישראלים שעוסקים ביחסי ישראל-אירופה, דיפלומטים ישראלים העובדים בדסק האירופי במשרד ראש הממשלה ובמשרד החוץ, וכן בצרפת ובבריסל (מול האיחוד האירופי), ועם ראשי ארגוני לובי יהודיים וישראלים באירופה.
- 4 אני מודה לפרופ' שביט על קריאת המאמר ועל הערותיו. המחקר שלו ושל ריינהרץ עסק ביהודים שאירופה היא ביתם, והבעיה שניצבה בפניהם הייתה הדרך להשתלבות. מאמר זה עוסק במדינת ישראל, המהווה בית לעם היהודי, מפעילה צבא מתקדם ועוצמתי, ומתמודדת עם האתגר המדיני – שימור יחסיה עם אירופה.
- 5 שבע החזיתות הן חמאס והג'יהאד האסלאמי בעזה, גורמי טרור בגדה המערבית, חיזבאללה בלבנון, החות'ים בתימן, השלוחים האיראנים בסוריה (עד נפילת משטר אסד בדצמבר 2024) ובעיראק, ואיראן עצמה.

- 6 חשוב לציין כי ההשוואה בין שתי המלחמות אינה במקומה. בעוד רוסיה תקפה מדינה ריבונית ידידותית כלפיה, המלחמה בעזה החלה כתוצאה מטבח שבעה באוקטובר. לכן יסוד ההשוואה שנעשית באירופה ובדרום הגלובלי מוטעה. השוואה לגבי הפרת המשפט הבין-לאומי והמשפט הבין-לאומי ההומניטרי באופן ניהול המלחמה היא השוואה תקפה (עם זאת, ראו Navon, 2024).
- 7 יש לציין כי הגישה של הימין הקיצוני באירופה לישראל אינה מקשה אחת כלל. ככל שהמפלגה נוקטת אנטישמיות קלאסית, היא אינה מאמצת עמדות בעד ישראל. כך למשל, ה-AFD בגרמניה. גם בסקרי דעת קהל, נטיית מצביעה לטובת ישראל היא הפחותה ביותר (Welt, 2023).
- 8 לגבי המושג אפרטהייד – רק 37 אחוזים מהבלגים מסכימים שמושג זה מתאר את ישראל.
- 9 בקרב המפלגות היהודיות, רק בעלי כוונה להצביע למפלגת הדמוקרטים ראו באיחוד האירופי יותר ידיד (39 אחוזים) מאשר יריב (36 אחוזים). בקרב הנסקרים ממפלגת "יש עתיד", 34 אחוזים ענו "ידיד" ו-41 אחוזים ענו "יריב" (מיתווים, 2024: 49).
- 10 לגבי סוריה, אחיזת צה"ל בשטח סורי ממזרח לרמת הגולן מתנגשת ברצון האירופי לראות ממשלה אחת יציבה המושלת בכל סוריה.
- 11 עמנואל מקרון הביע את רצונו להיכלל בגורמים המתווכים בין ישראל לחיזבאללה וללכנון. ממשלת ישראל לא הסכימה לתת לצרפת מקום משמעותי בתיווך, והסתמכה על ארצות הברית. אולם כשהוצאו צווי המעצר לנתניהו, היה דין ודברים, ובתמורה לתפקיד צרפת בהסכם הפסקת האש עם חיזבאללה העמידה צרפת בסימן שאלה את מאסר נתניהו אם ינחת בצרפת.
- 12 נקודה זו רגישה בייחוד לגרמניה, שמספקת נשק לישראל. ניקרגואה האשימה את גרמניה שהיא "מסייעת ומאפשרת רצח עם ברצועת עזה באמצעות הושטת עזרה פוליטית, כלכלית וצבאית לישראל" (מענית, 2024). בתביעה בבית הדין הבין-לאומי לצדק (ICJ) ביקשה ניקרגואה צו לעצירת מכירת הנשק מגרמניה לישראל. בית הדין פסק נגד מתן הצו, אך ההליכים נגד גרמניה נמשכים. עם זאת, לאחר ניצחון פרידריך מרץ, ראש מפלגת הנוצרים-דמוקרטיים, בבחירות הכלליות ב-23 בפברואר, הוא הזמין את נתניהו לבקר בגרמניה. ביקור כזה יעמוד בסתירה למחויבות גרמניה ליישם את צווי בין הדין.
- 13 נוסח סעיף 2 להסכם האסוציאציה:
"Relations between the Parties, as well as all the provisions of the Agreement itself, shall be based on respect for human rights and democratic principles, which guides their internal and international policy and constitutes an essential element of this Agreement".
- 14 כאמור, הדבר נכון ביתר שאת כשאירופה עומדת על קיום המשפט הבין-לאומי בהקשר של מלחמת רוסיה-אוקראינה, על אף ההבדלים בין שתי המלחמות (ראו שיאון-צדקיהו וברמנט, 2024).